

Zaangażowanie polityczne a związek potrzeby domknięcia poznawczego i konserwatyzmu politycznego¹

Agnieszka Golec*

Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej, Warszawa

NEED FOR COGNITIVE CLOSURE AND POLITICAL PREFERENCES: THE ROLE OF POLITICAL INVOLVEMENT

People with a heightened need for closure accept conservative political beliefs for different reasons depending on their level of political involvement. The results indicate that low-involvement subjects support rightist beliefs on social issues and leftist beliefs on economic ones, while high-involvement subjects endorse rightist position independently on both types of issues. The results of previous studies as well as those presented in the paper suggest that people with a heightened need for closure support conservative beliefs for three different reasons: (1) because they protect the traditional status quo, well-known and predictable social and economic arrangements (low-involvement subjects), (2) because they support opinions accepted and popular among political authorities (high-involvement subjects, non-politicians) and (3) because they are attracted to a coherent political ideology endorsing a vision of organization of the state based on a certain type of values, e.g. law, order, religion, nation (politicians).

Mniej więcej od czasu, gdy Erich Fromm (1941) sformułował koncepcję charakteru autorytarnego, badacze poszukują odpowiedzi na pytanie o psychologiczne podłoże preferencji konserwatywnych poglądów politycznych. Co sprawia, że jedni ludzie bardziej niż inni skłonni są popierać ideologię polityczną, która głosi hierarchiczną wizję świata społecznego, akceptuje i uzasadnia istnienie społecznych i ekonomicznych nierówności, która wiąże się z niechęcią wobec nowości i odmienności, a w niektórych przypadkach także z nietolerancją społeczną, dyskryminacją i popieraniem totalitarnej organizacji stosunków społecznych?

Współczesne badania wskazują, że jednym z psychologicznych czynników pozwalających przewidywać poparcie dla konserwatywnej opcji politycznej jest prosty, schematyczny i zarazem odporny na zmianę

sposób spostrzegania rzeczywistości społecznej, który wiąże się z podwyższonym poziomem potrzeby poznawczego domknięcia (Jost, Kruglanski, Simon, 1999; Jost, Kruglanski, Glaser, w druku). Potrzeba ta definiowana jest jako motywacja do redukcji awersyjnego stanu poznawczej niepewności poprzez szybkie zdobywanie jakiegokolwiek pewnej wiedzy czy opinii na dany temat. Podstawą tej motywacji jest uniwersalny mechanizm pozwalający jednostce przetrwać, orientować się i działać w otaczającym świecie poprzez ukierunkowywanie jej uwagi na bodźce ważne w danej sytuacji i wybiórczą dystrybucję energii poświęcaną na analizę tych bodźców (Kruglanski i Webster, 1996; por. Jaworski, 1998).

Poziom potrzeby poznawczego domknięcia określa jakiego rodzaju informacji jednostki będą poszukiwać, jak długo będą to robić oraz jak długo będą analizować zdobyte informacje zanim sformułują opinię redukującą poznawczą niepewność. Zależy to od każdorazowego oszacowania kosztów i zysków związanych z przedłużającym się lub skróconym procesem przetwarzania informacji w danej sytuacji. Jednocześnie

¹ Prezentowane badania były finansowane z grantu Komitetu Badań Naukowych nr H01F 01419.

* Korespondencję dotyczącą artykułu można kierować na adres: Agnieszka Golec, Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej, ul. Chodakowska 19/31, 01-815 Warszawa.

email: agnieszka@atos.psychpan.waw.pl.

poziom potrzeby poznawczego domknięcia stanowi względnie stałą indywidualną predyspozycję jednostki.

Badania wskazują, że osoby o podwyższonej (sytuacyjnie lub dyspozycyjnie) potrzebie domknięcia przetwarzają napływające informacje w sposób bardziej powierzchowny i uproszczony niż osoby o obniżonym poziomie tej potrzeby. Częściej poszukują informacji prototypowych, najłatwiej dostępnych. Generują zarazem mniej alternatywnych interpretacji analizowanych informacji, są bardziej pewne raz uformowanych opinii. Są również bardziej podatne na różnego rodzaju błędy poznawcze np. efekty torowania, efekt pierwszeństwa, stereotypizację (por. Kruglanski i Webster, 1996; Webster i Kruglanski, 1994). W efekcie osoby o podwyższonej potrzebie domknięcia spostrzegają świat społeczno-polityczny w sposób daleko bardziej uproszczony niż osoby o niskim poziomie tej potrzeby. Odczuwają większy dyskomfort wobec zdarzeń nieprzewidywalnych czy niejednoznacznych, bardziej pragną widzieć otaczającą rzeczywistość jako uporządkowaną, rządzącą się jasnymi i niezmiennymi zasadami, prostą. Osoby różniące się poziomem potrzeby domknięcia funkcjonują odmiennie w wielu sytuacjach społecznych, m.in. w sytuacjach grupowego rozwiązywania problemów (De Garda i in., w przygotowaniu) lub negocjacji (de Dreu, Koole, Oldersma, 1999).

Dotyczy to także wyborów politycznych oraz funkcjonowania w rzeczywistości politycznej. Wyniki badań wskazują, że jeżeli potrzeba domknięcia jest eksperymentalnie podwyższana, postawy polityczne uprzednio torowane zostają wzmocnione. Przykładowo jeśli torowana jest zasada tolerancji, osoby o podwyższonej potrzebie domknięcia uznają ją za ważniejszą w swoim postępowaniu niż osoby o obniżonej potrzebie domknięcia. W sytuacji eksperymentalnej wzrasta też deklarowane poparcie dla preferowanej ideologii politycznej niezależnie od rodzaju tej ideologii (Jost, Kruglanski, Simon, 1999).

Stwierdzono także, że osoby o wysokiej dyspozycyjnej potrzebie domknięcia częściej preferują poglądy konserwatywne, identyfikują się z konserwatywnymi partiami politycznymi oraz popierają polityków tych partii. Popierają także m.in.: stosowanie kary śmierci, delegalizację aborcji, obecność religii w szkołach, zwiększenie wydatków na brojenia, hierarchiczną (vs równościową) organizację społeczną oraz nierówność ekonomiczną (Jost, Kruglanski, Simon, 1999; Jost, Kruglanski, Glaser, w druku; Kimmelmeier, 1997).

Wyniki takie uzyskiwano w badaniach studentów w Stanach Zjednoczonych i w Niemczech. Można na ich podstawie sformułować ogólny wniosek, że w krajach demokracji zachodnich, związanych z kapitalistycznym systemem gospodarczym, wysoki poziom potrzeby domknięcia wiąże się z preferencją poglądów prawicowych w kwestiach społeczno-obyczajowych. W ramach tych poglądów uznaje się za ważne zasady tradycyjnej

moralności ugruntowane w wartościach religijnych, co wiąże się m.in. z punitywnością wobec osób łamiących prawo i konwencje społeczne oraz z dążeniem do zachowania tradycyjnej hierarchizacji stosunków społecznych. W ramach poglądów konserwatywnych ceni się także wysoko wartości narodowe, co wiąże się niekiedy z postawami izolacjonistycznymi. Osoby o wysokim poziomie potrzeby domknięcia preferują także poglądy prawicowe w kwestiach ekonomicznych. W ramach tych poglądów wysokie znaczenie przypisuje się własności prywatnej, indywidualnej produktywności i sukcesowi ekonomicznemu. Poglądy prawicowe w kwestiach społeczno – obyczajowych oraz ekonomicznych stanowią treść ideologii konserwatywnej zgodnie ze słownikowym rozumieniem terminu „ideologia konserwatywna”.

Badania przeprowadzone w Polsce wskazują na nieco odmienny charakter związku potrzeby domknięcia z preferencjami politycznymi. Sugerują co prawda, że im wyższy poziom potrzeby domknięcia, tym bardziej prawdopodobne jest, że jednostki określać będą swoje poglądy polityczne jako konserwatywne. Jednocześnie za konserwatywne uznają one poglądy prawicowe w kwestiach społeczno-obyczajowych oraz lewicowe w kwestiach ekonomicznych. Są zwolennikami tradycyjnej moralności oraz specjalnego miejsca wartości religijnych i narodowych w polityce państwa. Jednocześnie opowiadają się za gospodarką kontrolowaną przez państwo i jego funkcją opiekuńczą, minimalizowaniem różnic ekonomicznych, dofinansowywaniem grup najbardziej potrzebujących oraz rozwojem świadczeń socjalnych² (Golec, 2001; Kossowska i van Hiel w druku).

Na podstawie badań polskich można zatem twierdzić, że osoby o stosunkowo zamkniętym systemie poznawczym i sztywnych poglądach opowiadają się za takim systemem poglądów politycznych, którego realizacja zabezpieczałaby utrzymanie znanych i tradycyjnie utrwalonych rozwiązań w sferze społecznej i gospodarczej. Popierają zatem nie tyle poglądy o określonej treści, postulujące pewną wizję organizacji politycznej i gospodarczej państwa, co poglądy, które bronią znanego *status quo*. Niezależnego poparcia dla tego twierdzenia dostarczają badania Korzeniowskiego (1996a,b), które wskazują, że wysoki poziom autorytaryzmu – wyrażającego się między innymi nietolerancją niejednoznaczności poznawczej oraz sztywnością poglądów – wiąże się z preferowaniem ugrupowań „populistycznych”, które głoszą ważność wartości religijnych

² Wyniki niektórych badań sugerują ponadto, że dwa wymiary, na których opisywać można poglądy polityczne – tj. tożsamościowy, który odróżnia zwolenników świeckiego, europejskiego państwa od zwolenników państwa jednolitego narodowościowo i religijnego oraz ekonomiczny, który odróżnia zwolenników liberalnego kapitalizmu od zwolenników państwa opiekuńczego (por. Boski, 1993) – wiąże negatywna korelacja (Golec, 2001; Mazurek, Wojciszke i Baryła, w

i narodowych i jednocześnie popierają rozwiązania ekonomiczne bliskie socjalizmowi.

Okazuje się jednak, że związek wysokiej potrzeby poznawczego domknięcia z preferencją poglądów politycznych ma całkowicie odmienny charakter wśród polskich polityków. Wyniki badań wskazują, że w tej grupie wysoki poziom potrzeby domknięcia wiąże się – podobnie jak na Zachodzie – z preferencją poglądów prawicowych w kwestiach społeczno-obyczajowych oraz w kwestiach ekonomicznych. Można sądzić, że badani politycy o wysokiej potrzebie domknięcia głoszą takie poglądy polityczne ponieważ stanowią one spójną treścią zawartość ideologii konserwatywnej. A zatem nie dlatego, że bronią tego, co znane lecz dlatego, że dążą do realizacji pewnej wizji porządku społecznego, która spełnia oczekiwania osób o podwyższonej potrzebie domknięcia. Wyniki wskazują, że młodzi politycy wybierają ideologię konserwatywną przede wszystkim ze względu na poglądy dotyczące kwestii społeczno-obyczajowych a preferują kapitalistyczne rozwiązania ekonomiczne ponieważ wiążą się one z poglądami w kwestiach społecznych w ramach tej ideologii (Golec, w druku). Wyniki uzyskane wśród polskich polityków nie tylko potwierdzają związek wykazany przez badania zachodnie. Dostarczają także poparcia dla twierdzeń przyjmujących, że związek zamkniętego umysłu z popieraniem poglądów konserwatywnych jest silniejszy w przypadku osób aktywnie uczestniczących w życiu politycznym (Altemeyer, 1996).

Zatem w polskim kontekście politycznym można wyróżnić takie osoby o wysokim poziomie potrzeby domknięcia, które popierają opcję konserwatywną dążąc do zachowania tradycyjnego *status quo* w sferze społecznej i gospodarczej oraz takie, które głoszą ideologię konserwatywną rozumiejąc ją jako spójny system wartości i wpływającej z nich wizji najbardziej pożądanej organizacji stosunków międzyludzkich. Czynnikiem, który decyduje o tym, czy wysoki poziom potrzeby domknięcia wiąże się z poglądami broniącymi *status quo* czy z popieraniem ideologii konserwatywnej jest, jak można sądzić, uczestnictwo w życiu politycznym. Jest tak zapewne dlatego, że aktywność polityczna wiąże się ze znajomością zagadnień politycznych, poczuciem sprawstwa w tej dziedzinie oraz z ekspozycją na treści ideologiczne i częstym odwoływaniem się do konkretnej ideologii politycznej w myśleniu politycznym³. Jeżeli źródłem różnic w charakterze związku potrzeby domknięcia i preferencji politycznych jest rzeczywistość znajomość ideologii politycznej, myślenie w jej kategoriach i znajomość zagadnień politycznych (a nie np. uczestnictwo w organizacji politycznej, publiczne reprezentowanie danego ugrupowania itp.),

³ Z kolei, osoby niezaangażowane politycznie w Polsce cechuje stosunkowo wysoki poziom alienacji politycznej, poczucia zagubienia w rzeczywistości politycznej oraz braku wpływu na jej kształt (Golec, 2001; por. Korzeniowski, 1993).

to również osoby bardziej zainteresowane polityką i zaangażowane politycznie (choć nie politycy) powinny różnić się od osób niezaangażowanych i nie zainteresowanych życiem politycznym. Co więcej, pełnego poparcia dla tezy, że to właśnie stopień zaangażowania politycznego kształtuje charakter omawianego związku dostarczyć mogą dopiero badania, w których w ramach jednej próby znaleźć można będzie osoby o różnym stopniu zaangażowania politycznego i wykazać, że w wyróżnionych grupach związek potrzeby domknięcia i preferencji politycznych przyjmuje odmienną postać.

Celem prezentowanego badania jest ustalenie (1) czy potrzeba domknięcia wiąże się z preferencją poglądów prawicowych w kwestiach społecznych i lewicowych w kwestiach ekonomicznych wśród osób deklarujących mniejsze zaangażowanie polityczne i nie identyfikujące się z żadnym ugrupowaniem politycznym oraz (2) czy potrzeba domknięcia wiąże się z preferencją poglądów prawicowych w obu kwestiach wśród osób deklarujących większe zaangażowanie polityczne i identyfikujących się z określoną partią polityczną.

METODA

Osoby badane. W badaniu wzięło udział 189 osób w wieku od 18 do 45 lat. Wśród nich znalazły się 122 kobiety oraz 67 mężczyzn. W badanej grupie 3 osoby posiadały wykształcenie podstawowe, 91 osób ukończyło szkołę średnią, 63 osoby studiowały a 22 posiadały wykształcenie wyższe (10 osób nie określiło swego poziomu wykształcenia). Grupa ta różni się pod względem wieku i wykształcenia od grup, w których analizowano omawiany związek we wcześniejszych badaniach (por. Golec, 2001).

Procedura badania. Badani proszeni byli o podanie czy i z jakim ugrupowaniem politycznym się identyfikują oraz o odpowiedź na 6 pytań dotyczących stopnia ich politycznego zaangażowania i zainteresowania polityką (por. Jakubowska, 1999; α Cronbacha = .76). Ponadto proszono badanych o wypełnienie kwestionariusza zawierającego (1) polską wersję Skali Potrzeby Poznawczego Domknięcia (α Cronbacha = .86) (Webster i Kruglanski, 1994; por. Golec, 2001; Kossowska i van Hiel, w druku; por. Jaworski, 1998), (2) Skalę Lewicowości-Prawicowości Poglądów Politycznych zawierającą 2 podskale: podskalę dotyczącą poglądów w kwestiach społeczno-obyczajowych (wymiar tożsamościowy) (α Cronbacha = .89) oraz podskalę dotyczącą poglądów w kwestiach ekonomicznych (wymiar ekonomiczny por. Boski, 1993; Mazurek i in., w druku; por. Golec, 2001) (α Cronbacha = .88)⁴. Badanych proszono

⁴ Wysoki wynik w obu podskalach świadczył o preferencji poglądów prawicowych, a niski o przychyleniu się do poglądów lewicowych.

także o określenie własnych poglądów politycznych, osobno w kwestiach społecznych i obyczajowych oraz w kwestiach ekonomicznych, na 6-stopniowej skali od 1 = „bardzo liberalne” do 6 = „bardzo konserwatywne”.

Osoby badane podzielono na dwie grupy: osoby zaangażowane ($n = 87$) i niezaangażowane politycznie ($n = 102$) za kryterium podziału przyjmując deklarowanie identyfikacji z ugrupowaniem politycznym. Uznano, że identyfikacja z ugrupowaniem wskazuje na większe znaczenie sfery polityki dla badanych osób. I rzeczywiście osoby, które deklarują taką identyfikację, w odróżnieniu od osób, które jej nie deklarują, osiągają znacząco wyższe wyniki w skali mierzącej zaangażowanie polityczne ($t = -3.173$; $p < .002$). Ponadto osoby te w odróżnieniu od osób nie deklarujących wyraźnych preferencji ugrupowania politycznego: (1) są młodsze ($t = 2.234$; $p < .027$), (2) bardziej wykształcone ($t = -3.951$; $p < .000$), (3) cechuje je wyższy poziom potrzeby domknięcia ($t = -2.48$; $p < .014$), (4) wykazują większą preferencję poglądów prawicowych w kwestiach ekonomicznych ($t = -5.001$; $p < 0,000$) oraz (4) większą preferencję poglądów lewicowych w kwestiach tożsamościowych ($t = 5.158$; $p < .000$). Związek potrzeby poznawczego domknięcia analizowano w całej grupie 189 osób oraz osobno w grupie osób zaangażowanych i niezaangażowanych politycznie.

WYNIKI

Wyniki analizy korelacji w całej badanej grupie przedstawia Tabela 1. Wskazują one, że wysoka potrzeba domknięcia wiąże się z określaniem własnych poglądów jako konserwatywnych w kwestiach społecznych [$r = .150$ (183); $p < .043$] oraz z preferencją poglądów prawicowych na wymiarze tożsamościowym [$r = .283$ (188); $p < .000$]. Brak natomiast istotnego związku potrzeby domknięcia z poglądami na wymiarze ekonomicznym. Dwa wymiary poglądów politycznych są ze sobą silnie i negatywnie związane: osoby przyjmujące poglądy prawicowe na jednym z wymiarów mają tendencję do przyjmowania jednocześnie poglądów lewicowych na drugim [$r = -.557$ (187); $p < .000$]. Natomiast określenie własnych poglądów politycznych jako konserwatywnych w kwestiach społecznych idzie w parze z określaniem ich także jako konserwatywnych w kwestiach ekonomicznych [$r = .647$ (179); $p < .000$].

Korelacje cząstkowe potrzeby domknięcia z tożsamościowym i ekonomicznym wymiarem poglądów politycznych wskazują na niezależny (od wpływu wzajemnej relacji obu poziomów) związek podwyższonej potrzeby domknięcia z preferencją prawicowych poglądów w kwestiach ekonomicznych [$r = .2174$ (185); $p < .003$] i potwierdzają pozytywny związek tej potrzeby z prawicowością w kwestiach społeczno-obyczajowych [$r = .3519$ (185); $p < .000$].

Uzyskane wyniki wskazują na odmienny charakter związku potrzeby domknięcia z preferencjami politycznymi wśród osób zaangażowanych politycznie i wśród osób nie zainteresowanych polityką i nie deklarujących poparcia dla żadnej partii politycznej. Korelacje uzyskane wśród osób nie zainteresowanych polityką i mniej zaangażowanych politycznie (Tabela 2) wskazują na związek podwyższonej potrzeby domknięcia z preferencją poglądów prawicowych w kwestiach społeczno-obyczajowych [$r = .475$ (102); $p < .000$] oraz lewicowych na wymiarze ekonomicznym [$r = -.222$ (101); $p < .026$]. Korelacje cząstkowe wskazują, że niezależnie z potrzebą domknięcia wiąże się jedynie preferencja poglądów prawicowych w kwestiach społeczno-obyczajowych [$r = .435$ (98); $p < .000$]. Jednocześnie osoby, które określają swoje poglądy polityczne w kwestiach społecznych jako konserwatywne mają na myśli poglądy prawicowe na wymiarze tożsamościowym ($r = .443$ (96); $p < .000$), a osoby, które określają swoje poglądy jako konserwatywne w kwestiach ekonomicznych mają na myśli poglądy lewicowe na wymiarze ekonomicznym [$r = -.373$ (92); $p < .000$].

W grupie osób, które deklarowały identyfikację z partią polityczną i wyższe zainteresowanie polityką potrzeba poznawczego domknięcia skorelowana jest pozytywnie jedynie z tożsamościowym wymiarem poglądów politycznych [$r = .278$ (87); $p < .000$] (Tabela 3). Wymiary poglądów politycznych są skorelowane negatywnie [$r = -.442$ (87); $p < .000$]. Korelacje cząstkowe wskazują na niezależny związek potrzeby domknięcia z preferencją poglądów prawicowych na wymiarze tożsamościowym [$r = .2472$ (83); $p < .022$] oraz na wymiarze ekonomicznym [$r = .3559$ (84); $p < .001$].

Ponadto wśród osób wymieniających popieraną partię polityczną, na poziomie tendencji występuje związek wysokiej potrzeby domknięcia z deklarowaniem poparcia dla partii prawicowych (AWS, UPR, PiS) [$F(2) = 2.396$; $p < .097$]. Wśród osób popierających te partie poziom potrzeby poznawczego domknięcia był wyższy ($M = 3.99$) niż wśród osób popierających partie lewicowe (UP, SLD) ($M = 3.7$) i centrowe (PO, UW) ($M = 3.64$) (por. rycina 1).

WNIOSKI

Wyniki uzyskane w prezentowanym badaniu potwierdzają hipotezę mówiącą, że zaangażowanie polityczne jest czynnikiem kształtującym charakter związku potrzeby poznawczego domknięcia z konserwatyzmem politycznym. Jednocześnie wyniki te potwierdzają wcześniejsze ustalenia wskazujące, że zaangażowanie polityczne stwarza inne warunki psychologiczne niż przynależność do organizacji politycznej (por. Converse, 1964; Lau i Erber, 1985; Sidanius i Lau, 1989). Charakter związku potrzeby domknięcia z preferencjami poglądów politycznych w grupie osób deklarujących

Zaangażowanie polityczne a związek potrzeby domknięcia poznawczego...

Tabela 1

Korelacje potrzeby poznawczego domknięcia z poglądami politycznymi na wymiarze tożsamościowym i ekonomicznym w całej grupie

	samookreślenie w kwestiach społecznych	prawicowość lewicowość ekonomiczna	prawicowość lewicowość tożsamościowa	potrzeba poznawczego domknięcia
prawicowość lewicowość tożsamościowa	.425* (183)	-.557** (188)		
potrzeba poznawczego domknięcia	.150* (183)	.015 (188)	.283** (189)	
samookreślenie w kwestiach ekonomicznych	.647** (179)	-.318** (188)	.347** (180)	.110 (180)

* korelacja jest istotna na poziomie .05 (dwustronnie), ** korelacja jest istotna na poziomie .01 (dwustronnie)

Tabela 2

Korelacje potrzeby poznawczego domknięcia z poglądami politycznymi na wymiarze tożsamościowym i ekonomicznym w grupie osób niezaangażowanych politycznie

	samookreślenie w kwestiach społecznych	prawicowość lewicowość ekonomiczna	prawicowość lewicowość tożsamościowa	potrzeba poznawczego domknięcia
prawicowość lewicowość tożsamościowa	.443** (96)	-.557** (101)		
potrzeba poznawczego domknięcia	.266** (96)	-.222* (101)	.475** (102)	
samookreślenie w kwestiach ekonomicznych	.644** (92)	-.373** (92)	.345** (93)	.215* (93)

* korelacja jest istotna na poziomie .05 (dwustronnie), ** korelacja jest istotna na poziomie .01 (dwustronnie)

Tabela 3

Korelacje potrzeby poznawczego domknięcia z poglądami politycznymi na wymiarze tożsamościowym i ekonomicznym w grupie osób zaangażowanych politycznie

	samookreślenie w kwestiach społecznych	prawicowość lewicowość ekonomiczna	prawicowość lewicowość tożsamościowa	potrzeba poznawczego domknięcia
prawicowość lewicowość tożsamościowa	.435** (87)	-.442** (87)		
potrzeba poznawczego domknięcia	.084 (87)	.090 (87)	.278* (87)	
samookreślenie w kwestiach ekonomicznych	.648** (87)	-.269* (87)	.347** (87)	.060 (87)

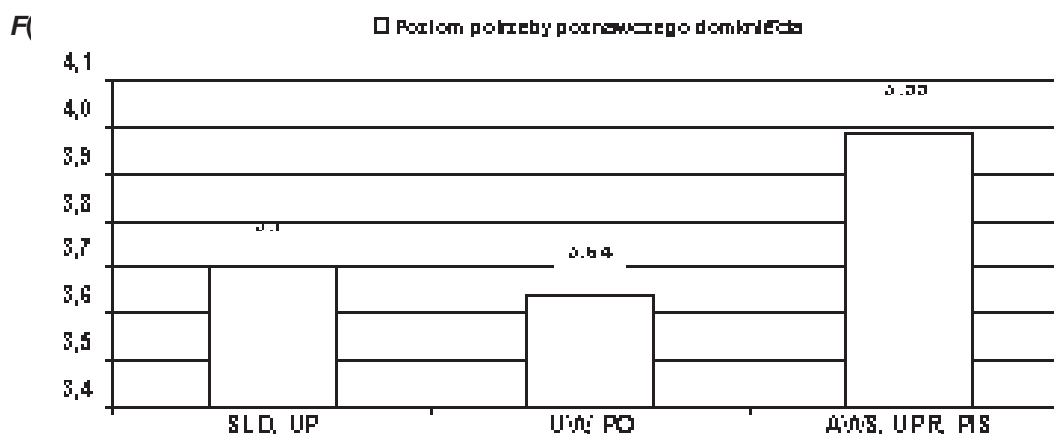
* korelacja jest istotna na poziomie .05 (dwustronnie), ** korelacja jest istotna na poziomie .01 (dwustronnie)

większe zainteresowanie polityką i sympatyzujących z określoną partią polityczną jest bowiem inny niż w grupie polityków (por. Golec, w druku).

W przeprowadzonym badaniu stwierdzono, że zarówno w całej badanej grupie, jak i w podgrupach różniących się stopniem zaangażowania politycznego wysoka potrzeba domknięcia wiąże się z preferencją poglądów prawicowych na wymiarze tożsamościowym. W obu grupach wysoka potrzeba domknięcia sprzyja zatem wyborowi wartości absolutnych, które ugruntowane są w zewnętrznych wobec jednostki autorytetach (Bóg, Ojczyzna). Wypływające z nich zasady mogą być traktowane jako nienegocjowalne, w jasny i niepodważalny sposób wyznaczające właściwe zachowania (por. Tomkins, 1963). Takie wartości mogą być atrakcyjne dla osób nie tolerujących poznawczej niepewności, poszukujących przejrzystych i niezmiennych przekonań i zasad, bowiem nie pozostawiają one miejsca na

W grupie tej wysoka potrzeba domknięcia wiąże się przede wszystkim z preferencją poglądów prawicowych w kwestiach społeczno-obydajowych na wymiarze tożsamościowym. Politycy, co prawda, opowiadają się także za wolnym rynkiem w sferze ekonomicznej (a ten stwarza warunki, którym daleko od jednoznaczności i stałości) ale można sądzić, że robią to nie ze względu na atrakcyjność takich rozwiązań ekonomicznych lecz dlatego, że dwa wymiary poglądów politycznych są silnie pozytywnie związane w ramach ideologii konserwatywnej i również, jak wskazują wyniki, w umysłach polityków.

Wśród osób zaangażowanych politycznie związek potrzeby domknięcia z preferencjami politycznymi może mieć także inne podłoże niż preferencja dla absolutnych i niepodważalnych wartości. W prezentowanym badaniu osoby zaangażowane w życie polityczne tj. popierające jakieś ugrupowanie polityczne, zainteresowane

$$F(2) = 2.396; p < .097$$

Ryc. 1. Średni poziom potrzeby poznawczego domknięcia wśród zwolenników partii lewicowych (SLD, UP), centrowych (UW, PO) oraz prawicowych (AWS, UPR, PiS)

wątpliwości i wieloznaczność (Jost, Kruglanski, Simon, 1999; Jost, Kruglanski, Glaser, w druku). Takie rozumienie wartości społecznych reprezentowane jest z reguły przez partie prawicowe. I faktycznie, można sądzić, że poziom potrzeby domknięcia jest wyższy wśród zwolenników partii prawicowych niż wśród zwolenników politycznego centrum lub lewicy.

Poparcia dla twierdzenia, że osoby o wysokiej potrzebie domknięcia uznają wartości regulujące funkcjonowanie społeczne za absolutne i niepodważalne i dążą do oparcia organizacji państwa na takich właśnie wartościach dostarczają wspomniane wcześniej wyniki uzyskane wśród polityków (Golec, w druku).

polityką, śledzące wydarzenia polityczne, popierają przede wszystkim poglądy prawicowe w kwestiach społeczno-ekonomicznych i niezależnie prawicowe poglądy ekonomiczne. Jednak raczej nie określają swoich poglądów politycznych jako konserwatywnych. Związek potrzeby domknięcia z wymiarem ekonomicznym ujawniła analiza korelacji cząstkowych a więc jest on niezależny od związku potrzeby domknięcia z preferencją poglądów na wymiarze tożsamościowym. Zatem w badanej grupie osoby o wysokiej potrzebie domknięcia i jednocześnie młodsze, lepiej wykształcone, bardziej zainteresowane polityką popierają niezależnie z jednej strony, ważną rolę wartości reli-

gijnych i narodowych w regulacji życia społecznego, z drugiej zaś wolny rynek i kapitalistyczną gospodarkę.

W grupie osób zaangażowanych politycznie, inaczej niż wśród polityków, dwa wymiary poglądów politycznych są związane negatywnie. Osoby o wysokiej potrzebie domknięcia popierające prawicowe rozwiązania ekonomiczne to niekoniecznie te same osoby, które popierają prawicowe poglądy na wymiarze tożsamościowym. Dlaczego osoby o wysokim poziomie potrzeby domknięcia mogą popierać poglądy prawicowe na wymiarze tożsamościowym wyjaśniono już wcześniej. Dlaczego jednak w grupie osób zainteresowanych polityką część osób o wysokiej potrzebie domknięcia popiera wolny rynek, skoro funkcjonowanie w takiej organizacji ekonomicznej wiąże się z niejednoznacznością i awersyjną dla tych osób niepewnością poznawczą?

Nie wynika to tak, jak wśród polityków, z powiązania w ramach ideologii konserwatywnej tradycjonalizmu w sferze wartości społecznych z akceptacją organizacji ekonomicznej, która podtrzymuje społeczne i ekonomiczne nierówności. Być może osoby zaangażowane politycznie ale nie działające aktywnie w ramach organizacji partyjnych wybierają takie rozwiązania ekonomiczne bowiem to one są obecnie lansowane przez polityczne autorytety. A ponieważ osoby z tej grupy są bardziej zaangażowane politycznie jest prawdopodobne, że posiadają także lepszą (niż osoby mniej zaangażowane politycznie i mniej orientujące się w dominujących przekonaniach) w tym, co jest „poprawne politycznie” w ramach popieranej przez nie opcji, w tym jakie poglądy i rozwiązania są lansowane przez osoby wpływowe, sprawujące władzę. Taka interpretacja sugeruje, że potrzeba jasnych i stabilnych podstaw dla dokonywanych wyborów w sferze społeczno-politycznej wynikająca z podwyższonego poziomu potrzeby domknięcia realizować się może także poprzez podążanie za wskazaniem autorytetów. Część osób o wysokiej potrzebie domknięcia poznawczego osiąga zatem pożądane domknięcie poprzez uległość wobec wskazań autorytetów politycznych rozumianych w kategoriach siły i posiadanej władzy (Webster i Kruglanski, 1994). Wiele wcześniejszych badań sugeruje, że uproszczony sposób przetwarzania informacji, nietolerancja niejednoznaczności, dogmatyzm wiążą się z cechami autorytarnymi (Frenkel-Bruswik, 1948; Rokeach, 1960). Zatem można sądzić, że wśród zwolenników różnych opcji politycznych zwłaszcza tych posiadających władzę polityczną⁵ znajdują się zawsze takie osoby, które popierają tę opcję ze względu na tendencję do poszukiwania i ulegania autorytetom. Znaczyć to może jednocześnie,

że osoby takie mogą być skłonne zmieniać swoje poglądy w zależności od układu politycznego. Możliwość taką sugerują badania lewicowego autorytaryzmu wskazujące, że cechy autorytarne wykazywać mogą nie tylko zwolennicy poglądów i ugrupowań prawicowych (Altemeyer, 1996; Eyseneck, 1956; Rokeach, 1960; por. Stone, 1980). Interesującą ilustracją zmiany poglądów politycznych przez osoby autorytarne w warunkach polskich są badania Korzeniowskiego (1999), który wskazuje, że osoby te przed 1989 rokiem opowiadały się zdecydowanie przeciwko Lechowi Wałęsie, zaś po 1989 stanowiły część jego elektoratu.

Wyniki uzyskane wśród osób o wysokiej potrzebie domknięcia deklarujących mniejsze zainteresowanie polityką potwierdzają wcześniejsze ustalenia (Golec, 2001). Osoby te są starsze i mniej wykształcone, rzadziej czytają prasę lub oglądają programy informacyjne i publicystyczne, nie angażują się także w żaden rodzaj działalności politycznej. Osoby te określają swoje poglądy polityczne jako konserwatywne w kwestiach społecznych i ekonomicznych. Mają na myśli poglądy prawicowe na wymiarze tożsamościowym i lewicowe na poziomie ekonomicznym. Osoby te są zwolennikami wartości religijnych, tradycyjnej moralności i wartości narodowych a zarazem opiekuńczej funkcji państwa i socjalistycznych rozwiązań w gospodarce. Potrzeba domknięcia nie wiąże się niezależnie z popieraniem państwa opiekuńczego lecz jedynie poprzez wzajemny negatywny związek poglądów politycznych na obu wymiarach. Zatem dla osób w tej grupie poparcie dla wartości absolutnych wiąże się z poparciem takich rozwiązań gospodarczych, które zwiększają ekonomiczne bezpieczeństwo jednostek i ograniczają konieczność ich samodzielnego działania w tej sferze. Można sądzić, że u podłoża wyboru takich wartości i takich rozwiązań ekonomicznych leży dążenie do stworzenia środowiska jak najmniej niepewnego i ryzykownego poprzez odrzucanie zmiany i dążenie do zachowania rozwiązań tradycyjnych i ograniczających konieczność wolnego wyboru.

Wyniki przeprowadzonego badania uzupełniają wcześniejsze rozważania dotyczące charakteru i podłoża związku potrzeby domknięcia z preferencjami politycznymi. Pozwalają one wyróżnić trzy powody dla których pewne poglądy polityczne mogą być atrakcyjne dla osób o podwyższonej potrzebie domknięcia. Po pierwsze, niektóre osoby o wysokim poziomie potrzeby domknięcia wybierają przede wszystkim wartości absolutne, niepodważalne, stanowiące źródło niekwestionowalnych zasad. Są to przede wszystkim politycy: osoby myślące w kategoriach ideologii politycznej i zaangażowane w realizację związanych z nią wartości.

Po drugie, osoby o wysokim poziomie potrzeby domknięcia popierają konserwatywne poglądy polityczne ponieważ ich wprowadzenie w życie zwiększa szanse zachowania znanych rozwiązań i organizacji,

⁵ Choć nie tylko. Badania Skarżyńskiej i Gientki (1999) wskazują, że osoby autorytarne częściej angażują się w działalność społeczną i polityczną. Nie musi ona bezpośrednio wiązać się z dążeniem do władzy. Jest to jednak zazwyczaj działalność społecznie aprobowana.

przewidywalnego *status quo*. Taka tendencja dominuje przede wszystkim wśród osób o małej orientacji w życiu politycznym, nie zainteresowanych polityką, nie identyfikujących się z żadnym ugrupowaniem politycznym.

Po trzecie osoby o wysokiej potrzebie domknięcia mogą głosić określone poglądy polityczne ponieważ są one w danym czasie społecznie aprobowane, popularne, popierane przez społeczne autorytety lub głoszone przez osoby posiadające władzę. Tendencję do popierania pewnych opcji politycznych z tych powodów mają przede wszystkim osoby o większej wiedzy i zainteresowaniu sferą polityki m.in. zorientowane jakie poglądy i przekonania są popularne i szeroko akceptowane.

LITERATURA

- Altemeyer, B. (1996) *The authoritarian specter*. London: Harvard University Press.
- Boski, P. (1993) O dwóch wymiarach lewica – prawica na scenie politycznej i w wartościach politycznych polskich wyborców. W: J. Reykowski (red.), *Wartości i postawy Polaków a zmiany systemowe* (s. 49–100). Warszawa: IP PAN.
- Converse, (1964). The nature of belief systems in mass public. W: D.E. Apter (red.), *Ideology and discontent* (s. 206–261). New York: Free Press.
- De Garda, E., Kruglanski, A.W., Mannetti, L., Pierro, A. (1999). Motivated cognition and group interaction: need for closure effects on task orientation, interpersonal affect and social relations. *Journal of Experimental Social Psychology*, 35, 346–365.
- De Dreu, C.K.W., Koole, S., Oldersma, F.L. (1999). Need for cognitive closure and the use of heuristics in negotiation. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 25, 348–362.
- Eyseneck, H.J. (1956) The psychology of politics and the personality similarities between fascists and communists. *Psychological Bulletin*, 53, 431–438.
- Frenkel-Brunswik, E. (1948). Intolerance of ambiguity as an emotional perceptual personality variable. *Journal of Personality*, 18, 108–143.
- From, E. (1941). *Escape from freedom*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Golec, A. (2001) Konserwatyzm polityczny a potrzeba poznawczego domknięcia w badaniach polskich. *Studia Psychologiczne*, 1, 43–60.
- Golec, A. (w druku). Need for cognitive closure and political conservatism: studies on the nature of the relationship. *Polish Psychological Bulletin*, 2.
- Jakubowska, U. (1999). *Preferencje polityczne. Psychologiczne teorie i badania*. Warszawa: Wydawnictwo IP PAN.
- Jaworski, M. (1998) Polska adaptacja Skali Potrzeby Domknięcia Poznawczego. *Przegląd Psychologiczny*, 41, 1/2, 34–51.
- Jost, J., Glaser, J., Kruglanski, A. Sullaway, F.J. (w druku). Political conservatism as motivated social cognition. *Psychological Bulletin*.
- Jost, J., Kruglanski A., Simon, L (1999). Effects of epistemic motivation on conservatism, intolerance, and other system justifying attitudes. W: L. Thompson, D.M. Messick, J.M. Levine (red.), *Shared cognition in organizations: The management of knowledge* (s. 91–116). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Kemmelmeier, M. (1997). Need for closure and political orientation among German university students. *Journal of Social Psychology*, 137, 787–789.
- Korzeniowski, K. (1993). Alienacja polityczna a uczestnictwo polityczne w warunkach transformacji systemu. W: J. Reykowski (red.), *Wartości i postawy Polaków a zmiany systemowe* (s. 155–192). Warszawa: IP PAN.
- Korzeniowski, K. (1966a). Autorytaryzm a postawy i zachowania wyborcze Polaków. *Kultura i Społeczeństwo*, 2, 149–161.
- Korzeniowski, K (1996b). Psychologiczne charakterystyki elektoratów wybranych partii. *CBOS*, 12, 19–24.
- Korzeniowski, K. (1999). Autorytaryzm i jego psychopolityczne konsekwencje. W: K. Skarżyńska (red.), *Psychologia polityczna* (s. 51–72). Poznań: Zysk i S-ka
- Kossowska, M., van Hiel, A. (w druku). *Individual differences in Need for Closure and political beliefs*. Manuskrypt.
- Kruglanski, A., Webster D. (1996). Motivated closing of the mind: „seizing” and „freezing”. *Psychological Review*, 103, 263–283.
- Lau, R., Erber, R. (1985). Political sophistication. An information-processing perspective. W: S. Kraus i R. Perloff (red.), *Mass media and political thought* (s. 37–64). Beverly Hills: Sage.
- Mazurek, M., Wojciszke, B., Baryła, W. (w druku). Skale do pomiaru prawicowości – lewicowości poglądów politycznych na wymiarze ekonomicznym i tożsamościowym. Manuskrypt.
- Rokeach, M. (1960). *The open and closed mind*. New York: Basic Books, Inc.
- Sidanius, J., Lau, R.R. (1989). Political sophistication and political deviance: A matter of context. *Political Psychology*, 10, 85–109.
- Skarżyńska, K., Gientka, J. (1999). Czy autorytaryzm jest formą kolektywizmu? Autorytaryzm a postawy i zachowania społeczne studentów. *Studia Psychologiczne*, 37, 115–131.
- Stone, W.F. (1980). The myth of left-wing authoritarianism. *Political Psychology*, 2, 3–19.
- Tomkins, S. (1963). Left and right: a basic dimension of ideology and personality. W: R.W. White (red.), *The study of lives* (s. 388–406). New York: Atherton Press.
- Webster, D.M., Kruglanski, A.W. (1994). Individual differences in need for cognitive closure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67, 1049–1062.